

Слово і ЧАС

11'92

В НОМЕРІ

У
Кохання істини
на шлях нас наведе,
Найтнєння, сяєсть
і сили слоу.

Володимир
Самійленко

І. Дзюба:
Україна на шля-
хах державо-
творення

Є. Сверстюк —
християнський
голос секуляр-
ної доби

Марко Вовчок і
країна Гарі-
бальді

Чи існує небез-
пека відрод-
ження компар-
тії!

Український
екслібрис

СВІЧКА ОЛЕКСИ ТИХОГО

Нині вважається за звичай і говорити, і писати, що хочеш, позаяк гласність і демократія, а зовсім недавно за відвертість паяли строк. У психушці на Ігрени (Дніпропетровськ) на тумбочці під склом у чергового одного з коридорів лежав список контингенту — «Те, которые пишут».

Олексу Тихого забрали в лютому 1957 р. У тридцять літ. Після ХХ з'їзду дехто повертався, на інших же кувались кайдани. Звірина тільки примружила око.

Суд І. Мордовія. Як мені говорили наближено до вироку (сам не читав), О. Тихий «утверждал, что мы коммунизм не строим и что советская школа зашла в тупик», і написав про це листа до Верховної Ради УРСР «с призывами к свержению существующего строя»*.

7 років відбув Тихий сповна, від дзвінка до дзвінка. Не було в ньому нахилу до екстремі, але було щось таке, від чого йому жодних пільг, полегші, милостей якихось годі було сподіватися. Він був звичайний і не схожий на зека. Правдиво відзначив риси його особистості Ю. Кублановський у вірші, написаному 13. 08 1977 р., коли дізнався про другий арешт Тихого:

Наезжал в столицу на день, на два:
покрутится в суতোлке пестрых стад.
Я любил простые твои слова,
ледяную волю и кроткий взгляд.

Мое перше враження від О. Тихого було дуже приємним і таким залишилося назавжди. Земляк, з котрим я подружив на переломі 60—70-х рр., порекомендував мою домівку своєму колишньому союзнику по Мордовії. Мешкав я тоді в Києві, тинявся поза Академією наук з 72 року — часу чистки, «шелестівщини», як я пояснював компетентним органам — випханий як невідповідний посаді, хоч мав звання кандидата наук, з півсотні статей у журналах наших та Чехословаччини, книжку і був доповідачем на VI Міжнародному з'їзді славистів у Празі.

Тихий тримався невимушено, розкуто. До нього дуже пасує кредо Бориса Харчука, коли оце читаєм: «Найліпше йти просто і правдиво» (Прапор.— 1990.— № 6). У ньому вгадувався дар педагога (він ним був і за освітою). Нерідко можна спостерегти фальш, коли дорослі спілкуються з дітьми. Тихий же статечно, як ото дядьки гомонять про види на врожай чи дощ, розпитав мого старшенького (третьокласника) про плоди освіти, потім перевів розмову на музику, завваживши громіздкий, з австрійським імператором інструмент (купили в комісійному на Житньому базарі за 110 крб.), підсів до піаніно і зіграв кілька етюдів. Світ тихий, невечірній витав тоді в нашій хаті. Було це за рік до його другого арешту (6 лютого 1977 р.).

Син Олекси Володимир розповідав мені про батька після Мордовії: «Дякуючи тому, що там була гарна компанія (про В. Барвінського див. спогади Миколи Кучера // Україна.— 1990.— № 31.— В. С.), він пізнав багато нового, повернувся з безліччю ідей. Почав учить мене гри на баяні (граю й до цього часу), на скрипці, але вона не пішла, учив польської мови (сам читав і говорив на ній), англійської — сам, за його ініціативою я їздив у Краматорськ на заняття. Коли йому не дали можливості викладати історію, суспільствознавство як ідеологічно шкідливій людині, то він у вечірній читав фізику, астрономію й англійську мову». Отже, знання, освіта завжди були для Олекси Тихого першою передумовою виховання вільної особистості. Усіх племінників

* Докладніше див.: Тихий Володимир. Мова народу, доля народу // Січ.— 1991.— № 4.— С. 54—62.

і племінниць Олекса розбурхав, заохочував учитися, орієнтував у літературі й мові, купував книжки й роздавав, наприклад, «Собор» О. Гончара.

Заходився Олекса коло великої праці, спрямованої на піднесення престижу української мови, власне, захопився 20 років тому справою, яка болить нині всій нації. По праці й результат: підготовлено рукопис на 390 сторінок (через 1,5 інтервали) під назвою «Мова — народ». Були позитивні відгуки з Донецького університету, від кафедри української мови й окремих осіб, з Інституту філософії АН УРСР. Рукопис пішов до видавництва «Радянська школа», звідти — до КДБ. На суді фігурував як речовий доказ.

Ні іменний покажчик, ні науково виважена рубрикація — ніщо, здається, не віщувало біди. Але чорний рецензент знайшовся — Ілля Стебун. Довідка його «фахово» виважена, класично-доносицька: на перший погляд — дуже потрібна і гарно скомпонована праця, а на другий — небезпечна, шкідлива для національного розвитку українського народу, бо за гарною оболонкою ховається вороже нутро. Це — вирок, як і судовий — 10+5, розрахований на знищення особи. Короткий «Словник» цей Олекса залишив у мене. Я його віднайшов оце аж, бо не зберігав дома з відомих причин — чорний ворон кружляв, та не за себе потерпав, а що пропаде праця. В машинописі бракує сторінок п'ять перед літерою «З». У сім'ї Тихого рукопис не зберігся. Але оскільки він виготовлений під копірку, то є надія, що в когось відшукається ще повний примірник. Очевидно, Олекса мислив цей словник як плід цілого колективу і шукав, напевне, помічників. А може, в нього й був напарник? Загадка.

Ця праця не стільки стосується лексикографії, як стилістики, побутового усного слововжитку та й психології мислення, культури взагалі, винародовлення та деградації української нації. Окремі спеціалісти несхвально поставилися до «Словника»: мовляв, це хибна позиція — починати з негативного. Олекса заперечував: «Та як ви себе виправите, допустивши похибку?». І він мав рацію.

Увесь промінився радістю Олекса, переповідаючи, як його земляки почали дбати про чистоту мови. Зачитував дописи з газети «Радянська Донеччина» (від 21 XI, 12 і 19 XII 1975 р., 16, 23, 30 I 1976 р.), оголошення в пресі «Конкурсу знавців мови» — це було гарною прикметою, та й для нього неабиякою допомогою. Хотів цьому процесові надати ширшого, республіканського резонансу. Ходив до лексикографів Інституту мовознавства. Та все безуспішно. Отак в ті часи й поет Василь Охримович хотів у журналі відкрити куточок «Навколо слова» — заборонили. І як мені переповів очевидець, В. Охримович тоді, втративши терпець, вигукнув ні до кого: «Боятися! Слова боятися!! Щоб ви дітей своїх боялись!»

«Словник» Олекси Тихого проситься до ряду праць, започаткованих Б. Д. Антоненком-Давидовичем. Людям різних верств, професій, віку, будь-якого освітнього цензу подасть він практичну допомогу. Бажаю було б видати його окремо та й друкувати регулярно у періодичній пресі як дійовий чинник у боротьбі за чистоту рідної мови. (Щоб далеко не ходить, згадаймо стиль мовлення на сесії Верховної Ради України!).

Світло духовності педагога, вченого, перекладача, мужнього борця-патріота сягає через роки у наше сьогодні.

Кривий Ріг